

EDWARD BOND'UN KUZEYE GİDEN İNCE YOL OYUNUNDA AYDIN SORUNU

Erdiç PARLAK*
A.Gökhan BİÇER**

Özet: Günümüz İngiliz oyun yazarlarından Edward Bond, ele alıp işlediği konular açısından barışçı bir yazardır. Oyunlarında toplumsal süreçlerin insan üzerindeki olumsuz etkilerini irdelene yoluna gider. Bireyin siyaset dışında kalmasının olanaklı olmadığı görüşü Bond için üzerinde durulması gereken bir konudur. Özellikle de aydın sınıfına yerleştirdiği sanatçının topluma olumlu yönde katkı sağlayacakların başında geldiği inancındadır. Bond, insana yönelik amaçlar için yapılmayan sanatı eleştirse de karamsar bir bakış açısına sahip değildir ve gelecekte umutludur.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Aydın, Sanatçı, Karamsar, Oyun yazarı

Oxford Advanced Learners sözlükte aydın kavramı, olayları akılcı biçimde algılayan ve yorumlayan, yol gösterici kişi olarak tanımlanır. Kavram batı dillerindeki 'intellectual' biçimiyle kullanılmaya başlandıktan sonra çeşitli anlam değişikliklerine uğrar ama kavrama dönük genel kanı eleştirel, öncü olmak, toplumsal değer ve sisteme alternatif oluşturmak gibi bireysel yetiler yönündedir. Ünlü Fransız filozof J.P.Sartre aydını, 'Çabası egemen sınıfça suç sayılan kimse' olarak tanımlarken aydın kavramını geleneksel ve organik olarak ikiye ayıran Antoni Gramsci, organik aydınla ilgili şu görüşleri dile getirir:

"Kapitalist girişimci kendisiyle birlikte sanayi teknisyenini, ekonomi siyaset uzmanını, yeni bir ekinin, yeni bir hukuk sisteminin oluşturucularını yaratır" (Said, 1994, s.22).

Yukarıda siyaset olarak dile getirilen düşünceleriyle sistem savunucusu olan organik aydını yeren Gramsci'yi **Entellektüel** adlı kitabıyla konuyla ilgili kapsamlı bilgiler veren Edward Said, kavrama yönelttiği şu yaklaşımla destekler görünür:

...entelektüel belli bir kamu için ve onun adına bir iletiyi, görüşü, tavrı ya da kanıyı dile getirme yetisine sahip olan bireydir. Bu rolün özel, ayrıcalıklı bir boyutu vardır ve bu rol kamunun

---

* Y.Doç.Dr. Atatürk Üni., K.K.Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi ABD

** Atatürk Üni., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Diller Eğitimi ABD Doktora Öğrencisi.

gündemine sıkıntı verici sorular getiren, dogma üretmektense bunlara karşı çıkan, kolay kolay hükümetlerin ya da büyük şirketlerin hizmetine girmeyen sürekli unutulmuş ya da unutturulan sorunları temsil etmek için var olan biri olma duygusu hissedilmeden oynanmaz. Entelektüel bunu evrensel ilkeler temelinde yapar... (Said, 1994, s.27).

Said'in tanımladığı yönde tavrı sergileyen aydını ele aldığımızda sistemle bütünleşmeden çağının sorunlarını yakalayan, görünenin ardındaki gerçeğe ulaşabilen, toplumsal kurumların çarpıklıklarını eleştiren, var olan sistemin dayatmalarına karşı duran aydın tavrı ortaya çıkar ve bu da Bond'un, oyunlarında irdelediği, toplumda görmek istediği ülküsel aydın tavrıdır.

Çağdaş İngiliz tiyatrosunun yaşayan ve üretkenliğinden hiçbir şey yitirmeyen en yetkin kalemlerinden Edward Bond barışçı bir oyun yazarıdır. Bu durumun en önemli etmeni hiç kuşkusuz İkinci Dünya Savaşı'nı yaşayarak yetişmesidir. Oyunlarında bugünkü toplumsal, ekinsel ve siyasal sorunları irdeleyen Bond'un ereği varolan sorunları ortaya koymak, onlara çözüm yolları aramak ve toplumu yaşanılır kılmaktır. Yazdığı oyunlarda çarpık toplumsal yapıların insanı nasıl yok ettiğini ve kapitalist toplum sürecinde bireyin durumunu ele alırken sistemin varlığını sürdürülebilmek için kullandığı yöntemleri ve bu yöntemlerin aracı olan kurum ve kişilerin yanlış yöndeki işleyişini sahneye taşır. Tiyatroyu topluma yön vermek için kullanmaktan yana olan Bond, sanatın 'dünyayı salt yansıtmak değil, yorumlamak' (Spencer, 1981, s.125) için de kullanılmasını ister. Dünyayı yorumlayacak olan sanatın, savaşın anlamsızlığını kitlelere daha iyi duyurabileceği kanısında olan yazar böylece insanlar ve toplumların yaşamlarını sürdürülebilmek için savaşın hiç de gerekli olmadığını anlamlarını ister.

Bond, her bireyin politikayla ilgilenmesi taraftarıdır. Bunu çağdaş yaşamın bir gereği olarak görür. Bu olgu, sanatçıların da politikanın dışında kalamayacaklarının bilinmesi gereğini ortaya koyar. "Sanatçılardan politikayı sanatın dışında tutmalarını istemek halktan politikayı toplumun dışında tutmalarını istemek anlamına gelir...politikasız sanat saçma olur" (Lappin, 1987, s.12) düşüncesinde olan yazar asıl ereğinin politikayı toplumu daha yaşanılır kılmak için kullanmak olduğunu belirtir. Tutarlı bir oyun yazarı olarak politikaya olan tavrını sıradan bir olay olarak sınırlandırmayan yazar, "İnsanlık, insanlar onun varlığını duyumsadıkları sürece varolacaktır." (Scharine, 1976, s.215) derken olayın toplumsal yönünün kökeninde bireysel eylemin varlığına işaret eder. Çünkü Bond, bireyin ve toplumun bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğine inanır. Ülkesi İngiltere'den başlayarak kapitalist sistem ve değerlerine eleştiri yönelten yazar sistemin, insanları kötü koşullarda, temel gereksinimlerinden yoksun, teknolojik zorbalıklarla yaşamaya zorladığına bunun da şiddet duygularını körüklediğini vurgular. Bu durumun seçeneği olarak sanatı ön plana çıkaran Bond, sanatın ereğinin tüm

bireylerin refah ve mutluluğunun amaçlandığı bir toplum yaratmak olduğunu belirtir. Sanata yaşamsal bir işlev yükleyen Bond, insanların çevrelerindeki olaylara karşı kayıtsız kalmalarını onurlu bir davranış olarak görmez. Bu bağlamda oyunlarının aynı zamanda çevresindeki olaylara karşı bir tepkiselliği barındırdığını söylemek tutarlı bir yaklaşım olacaktır. Bu anlamda sanatçının ya da aydının toplumsal rolünü ve görevini yerine getirmesini, toplumsal çıkarlardan yana tavır sergilemesini bekler.

İnsanlar gibi toplumların da dönem dönem hastalıklı bir yapıya dönüştüğü yadsınamayacak bir gerçekliktir. Toplumun çoğu tarafından benimsenen başka bir deyişle sorgulanmadan, üstünde ciddi anlamda düşünülmeden benimsenen birtakım değerlerin her zaman doğru olduğunu söylemek tutarlı bir yaklaşım olmayacaktır. Yaşanan değerlere eleştirel bakış getirmek, rüzgara göre yelken açmamak, yaşamın tekdüzeliği içinde boğulup kalmamak ve varolan bozuk sisteme seçenek aramak bir sanatçının üstlenmesi gereken en önemli sorumlulukların başında gelir.

Edward Bond, 1968 yılında yazdığı “*Early Morning*” oyunundan beklediği ilgiyi göremez. Öte yandan oyun Florence Nightingale ile Kraliçe Victoria’nın lezbiyen ilişkilerini konu edindiğinden İngiliz Sansür Kurulu tarafından yasaklanır. Bu arada Bond’dan İngiliz Kilisesi tarafından “İnsan ve Şehir” konulu toplantı için Coventry Belgrad Tiyatrosu’nda sahnelenmek üzere bir oyun yazması istenir. Bunun üzerine Bond, kaleminin gücünü ve bir sanatçı olarak ustalığını kanıtlarcasına üç gün gibi kısa bir sürede *Narrow Road*’u yazar. 1968’de gösterime giren *Narrow Road to the Deep North*’da Bond, ırmağın kıyısına bırakılan bir bebeğe yardım etmeyip bilgisini artırmak üzere kuzeye giden bir ozanın öyküsünü anlatır.

Onyedinci yüzyıl Japon şairi ve din adamı Basho bilgisini artırmak ve aydınlanmak amacıyla kuzeye bir yolculuk yapmayı planlar. Yolu üzerinde ailesi tarafından ırmağın kıyısına bırakılmak üzere olan bir çocuk görür. Ama onu kurtarmaz ve yazgısıyla baş başa bırakır. Otuz yıla yakın bir süre kuzeyde kaldıktan sonra Basho geri döner. Dönüş yolunda, kuzeye giderken kurtarmadığı çocuğun olduğu noktada, bu kez kendini yetiştirecek, aydınlatacak bir ermiş arayan Kiro adında gençle tanışır. Kiro, ondan kendisini eğitmesini ister, ama Basho ona aynı noktada gelen ikinci öneriyi de reddeder ve ona bölgede bulunan seminere katılmasını söyler. Bu arada büyük bir kentin yöneticiliğini yapan Shogo adında bir zorbanın varlığını duyar. Aradan iki yıl geçer. Bahçesinde çapa yapıp şiir okurken askerler gelir, Basho’yu alır ve Shogo’ya götürür. Shogo’nun sarayına giderken yol üzerinde Basho ve onu götüren askerler dört din görevlisiyle karşılaşır. Ne var ki bu görevlilerden birinin kafası kutsal bir küpün içinde sıkışıp kalır. Bu Kiro’dur. Kutsal küpü kırmadan Kiro’yu kurtaramayacaklarını anlayan Basho ve askerler onu da alıp Shogo’ya götürür. Shogo sarayda bir köylüyü sorgulamaktadır. Çevresine şiddet saçmasına karşın Shogo Basho’ya zarar vermeyerek onu, öldürdüğü imparatorun küçük oğlunu sıradan bir insan gibi yetiştirmesi için görevlendirir.

Sorguladığı köylüyü ölümlerle cezalandıran Shogo, kutsal küpü de kırarak Kiro'yu kurtarır. Basho, Shogo'nun uyguladığı şiddete tanık olunca onu görevden uzaklaştırmak için tasarılar yapmaya başlar ve bunu da kuzeydeki İngiliz Kommodore'un yardımıyla gerçekleştirebileceğini düşünür. Sonuçta İngiliz Kommodore ve kız kardeşi Georgina, Shogo'yu yönetimden uzaklaştırıp şehri ele geçirir.

Oyunun devamında Georgina kentte yaşayan herkesi Hristiyanlaştırarak kenti dinsel değerler ekseninde yönetmeye çalışır. En az Shogo kadar acımasız olan İngiliz Kommodore ile Georgina kenti tekrar ele geçiren Shogo tarafından devrilir. Bu arada imparatorun çocuğunu kendisi için bir tehlike olarak gören Shogo, Georgina'dan onu bulmasını ister, ama Georgina bu isteği karşılıksız bırakır. Shogo bunun üzerine tüm çocukları toptan öldürür ve oyunun en şiddetli sahnesi yaşanır. Ne var ki çok geçmeden Shogo yeniden devrilir. Savaşı kazanan yönetimle işbirliği yapan Basho, başbakan olur. Shogo yargılanarak idam edilir. Yargılanması sırasında Shogo'nun, Basho tarafından kurtarılmayarak yazgısına terk edilen çocuk olduğu anlaşılır. Georgina sürekli tecavüze uğrama korkusuyla aklını yitirir. Kiro intihar eder. Kiro harakiri yaptığı sırada nehirde boğulmakta olan bir adamın yardım çağlıkları duyulur.

Bond, diğer oyunlarında olduğu gibi bu oyununda da gerçek bir olaydan yola çıkarak aydın ve toplum ilişkisini irdeler. Yeri geldiğinde toplumsal değerlerin de sorgulanması gerektiğine inanan yazar, bu görevi bir aydın sorumluluğuyla davranmasını öngördüğü sanatçıya verir. Bu bakış açısının kaçınılmaz sonucu olarak oyunun merkezinde yer alan sanatçı, bu görevini yerine getirmediği durumda eleştirilir. 'Politikadan bağımsız sanat düşünülemez' ilkesinin en fazla bu oyunda belirginleştiğini söyleyebiliriz (Salta, 1996, s.479). Bir sanatçı açısından toplumsal yükümlülüklerin soyut bağlamdaki düşgücünden daha önemli olduğunu vurgulayan Bond, oyunun ozanı Basho'yu başkalarının iyiliği uğruna başını derde sokmamak için yaptığı kaçışlar nedeniyle eleştirir.

"Narrow Road to the Deep North" oyununun giriş bölümünde Basho, kendisini şöyle tanıtır.

Basho: Adım Basho. Sizin de bildiğiniz gibi ben "Haiku" şiirine bütünlük ve derinlik kazandıran onyedinci yüzyıl Japon ozanıyım (s.7).

Kendisini ciddi anlamda bir ozan olarak gören Basho daha fazla bilgilenmek ve aydınlanmak amacıyla köyünden ayrıldığını ve kuzeye doğru bir yolculuğa çıktığını söyler. Yolculuğu sırasında yoksul oldukları için bakamadıkları çocuklarını nehrin kenarına bırakmak üzere olan köylü bir aileyle karşılaşır.

Basho: Bebeği neden ırmağın kıyısına bırakıyorsunuz?

Köylü: Bundan başka beş çocuğumuz var. Yoksuluz ve yiyeceğimiz de kalmadı. Ya bunu bırakacağız ya da diğerleri de ölecek (Narrow Road to the Deep North, s.7).

Basho olanları çok iyi anlamasına karşın çocuğu kurtarmak için hiçbir girişimde bulunmaz ve yolculuğunu sürdürür. Bir sanatçı olarak sorumluluğunu yerine getirmeyen Basho çocuğu alıp yetiştireceği yerde onu yazgısıyla başbaşa bırakır. Bize kalırsa yapmış olduğu bu tutarsız davranış Basho'nun toplumsal süreçten koptuğunun ve insanlık değerlerinden uzaklaştığının bir göstergesidir. Sorumluluğunu yerine getirmeyen Basho'nun oyunun bu sahnesinde yoksul köylüye söyledikleri erdemli bir insanın yaklaşımından oldukça uzaktır.

Basho: Bu sıkıntıyı yaşamak için birşey yapmadı aslında. Bu sıkıntıya daha büyük, ağır ve kutsal birşey neden oldu. Buna yazgının karşı konulamayan oyunu diyebiliriz. Bu nedenle Tanrıdan yardım dilesin. Benim kuzeye gitmem gerek. (Narrow Road to the Deep North, s.8).

Eşitsizliğin, var-sıl-yoksul uçurumunun derinleştiği ve kurumlaştığı ve dinin insanların çözsizliklerini örtmek, onların kafalarını bulandırmak için her fırsatta kullanıldığı toplumda ozan Basho çocuğun terkedilişinin yükümlülüğünü üstüne almayarak dinsel kurumları ve toplum tarafından içselleştirilen davranış kalıplarını kullanır. Toplumsal yanlışı görmek ve üzerine eğilip düzeltmek yerine olduğu gibi kabullenen, bir çözüm yolu aramayan Basho sıradan insanın tavrıyla hareket etmekte, üstelik bu tavrına neden olarak da yine sanatı göstermektedir. Kuzeye gitmenin ölüme terkedilmiş bir çocuğu kurtarmaktan daha önemli olduğunu düşünen Basho, soyut bir düşselliği yaşamayı yeğler.

Oyunun başlarında Basho kuzeye gider ve bilgilenmek üzere orada yirmi dokuz yıl altı ay geçirir. Geçen süre Basho'ya şaşırtıcı bir gerçeği öğretir. Kuzeyde yaşadığı otuz yıla yakın zaman diliminde boş bir duvarın karşısına geçip saatlerce meditasyon yapmaktan başka bir uğraş vermeyen Basho burada bilgilenmediğini kuzeye gelmeden de aydın bir insan olduğunun ayırdına varır. Bu düşünceyle geri dönmek için yola koyulan Basho, yolu üzerinde, kuzeye giderken yazgısına tutsak ettiği çocuğu gördüğü ırmağın kıyısında, bu kez Kiro adında bir gençle karşılaşır:

Basho: Tanrı'nın kaç eli var?

Kiro: (Biraz duraksayarak) iki

Basho: Kaç gözü var?

Kiro: İki

Basho: Kaç kulağı var?

Kiro: İki

Basho: Ne kadar saçı var?

Kiro: Ne kadar saçı mı var?

Basho: (Dayanamaz) Ne kadar sabrı var?

Kiro: Şey...

Basho: Yeter! Tanrı hakkında hiçbir bilgin yok. Onu bir insanmış gibi düşünüyorsun (Narrow Road to the Deep North, s.10).

Kendini Kiro'dan üstün görerek yardımına gereksinimi olan gence sırtını çeviren Basho bir kez daha bir sanatçıdan beklenen tavrı sergilemez:

Basho: Öğrencim olmaya hazır değilsin. Bilinmesi gereken şeyleri bilmiyorsun. Bu kentte bir seminer yok mu? (Narrow Road to the Deep North, s.10).

Kuzeyden dönen Basho evine yaklaşmışken bir grup askerin tutuklulara önce şarkı söyleyip ardından onları ırmağa atıp öldürdüklerine tanık olur. Shogo adındaki zorba lider şehrin yönetimini sağlamak ve yetkeyi bırakmamak amacıyla kendine karşı gelenleri bu yöntemle sindirmektedir.

Tutuklular: Shogo şehrin lideri

Shogo koruyucu ve dost

Shogo rehber ve önder

Shogo verir biz alırız

Shogo sorar biz yanıtlanırız

Shogo kamu düzeni demektir

Shogo... Shogo... Shogo (Narrow Road to the Deep North, s.11-12).

Öte yandan Basho Shogo'nun iki yıl önce şehre gelip yaşlı imparatoru öldürüp ardından yeni bir şehir kurduğunu öğrenir. Ardından bir grup asker Basho'yu Shogo'ya götürmek üzere gelir ve onu tutuklar. Shogo'nun sarayına gidiş yolunda aralarında Kiro'nun da bulunduğu dört din adamıyla karşılaşır. Din adamlarından birinin elinde kutsal bir küp olduğunu gören Basho bu küpün kutsallığının imparatorun düşmanlardan korunmak için içine girip saklanmasından kaynaklandığını söyler. Bu durum Kiro'nun ilgisini çeker. Küpün içine başını sokan Kiro ne kadar uğraşsa da onu çıkaramaz. Küpü kırıp bir insanı kurtarmak fikrinden bu kez uzak kalan Basho, Kiroyu da alıp askerlerle birlikte sarayın yolunu tutar. Saraya vardıklarında Shogo kutsal küpü kırarak Kiro'yu kurtarır. Öte yandan Shogo'nun şiddet uygulayarak bir köylüyü sorguya çektiğine ve onun çevresine uyguladığı vahşete tanık olan Basho, Shogo'nun onu çağırma nedenini öğrenir. Kendi yetkesine karşı tehdit olarak gördüğü ölen imparatorun oğlunun sıradan bir çocuk gibi yetişmesini isteyen Shogo, bu görevi Basho'ya verir görevi kabul etmezse çocuğu öldüreceğini

söyleyen Shogo konuşmasını şöyle sürdürür:

Shogo: İki yıl önce yaşlı imparatoru öldürdüğümde eşi hamileydi. Şanslıyım kadın doğum anında öldü. Sarayda sakladığım oğlu bu. Ama şimdi nelerin olup bittiğini yavaş yavaş anlamaya başlıyor ve onu artık burada tutamam. Bu, çok tehlikeli olur. İnsanlar bu şehirde başka birinin gözü olduğunu bilmemeli. Onu götür ve gecekondularından, çocuk yuvalarından toplayabileceğin diğer çocuklarla birlikte yetiştir. Öksüz olduğunu, ailesinin de köylü olduğunu düşünsün. Ona asla imparatorun oğlu olduğunu söyleme (Narrow Road to the Deep North, s.24).

Shogo'yu kutsal küpü kırmakla suçlayan Basho, çocuğun bakımını üstlenmez. Shogo'nun çocuğu öldüreceğini söylemesi bile Basho'yu kararından döndürmez. Bu tutumuyla Basho erdemli bir insan olmadığını gösterir. Toplumsal olaylara ve toplumun yaşlı bir üyesi olarak çocuklara karşı duyarsız olan Basho başbakanla görüşmesinde Shogo ile ilgili şunları söyler:

Basho: Suçsuz kadınları, öksüz çocukları tutsak etmiş, erkekleri askere alıp onları öldürtmüş. Şehir zorbalıkla yönetilen bir cehennem. Hâlâ bir parça umut taşıyabilsem katlanırım. Ancak din yok olunca nasıl umutla yaşayabilirim. Küpün kutsal olduğunu biliyordu. Doğaldır ki o bir simge, ama kendimizi koruyabilmek için böyle simgelere gereksinim duyarız. Onları yok edersek geleceğimiz de olmaz. Aptallar insanları yok ederken onların umutlarını da tek tek yok eder. O bir çılgın (Narrow Road to the Deep North, s.27).

Bu görüşlerine karşın Basho, bize göre oyundaki en kötü karakterdir. Bir ozan olarak sorumluluk duygusundan yoksun, insanlıktan payına düşeni almayan Basho, Shogo'nun zorbalıklarına karşı çıkmaz. Bu bağlamda Basho'nun din ağırlıklı bir yapılanmadan taraf olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek.

Basho'nun Kiro'yu öğrencisi olarak kabul etmemesi ve Shogo'nun da küpü kırarak onun yaşamını kurtarması gerçekte zorba olarak görünen Shogo'nun özünde güzel bir insan olduğunu gösterir. Sıradışı bir dostluk oluşturan Kiro ile Shogo arasında ilginç konuşmalar geçer. Bunlardan biri Shogo'nun kendi yönetim biçimini anlatırken yaşanır:

Kiro: Öyleyse bir kenti kusursuz yapan nedir?

Shogo: ...Kent okul, kilise, su, konut, yiyecek, yasa ve hastahane gibi en iyi alt yapıya sahiptir. Ama herşeyden önemlisi, bu kentin bir ereği var. O da mükemmellik. Bu, insanları harekete geçiriyor.

Barakalarda oturup tartışmaktan çok, şehir için çalışıp, kent için yaşıyorlar. Böyle birşey olmasa birbirlerinin boğazlarını kesmeye başlardı. Kargaşa olurdu. Böylesi de eski çağlardaki ölümcül hastalıklardan ve açlıktan daha kötü olurdu.

Kiro: Öyleyse neden insanları tutsak edip öldürüyorsunuz?

Shogo: Acıyı önlemek için... Haklısınız. Bu, kargaşayı önüyor. Her iki caddeye bir polis koymamın nedeni bu.

Kiro: Polis olmazsa suç da olmaz. Herkes bunu biliyor. Ceza suç getirir (Narrow Road to the Deep North, s.28-29).

Kiro'nun bu yaklaşımı karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen Shogo, insanları kendi oluşturduğu yapının değil, yaşamın gerçeklerinin mutsuz ettiğini, kötü bir kişi olmadığını, insanların kaplanın ağzında dünyaya geldiğini ve onları kaplanın ağzından çekip aldığını bunu yaparken de kimilerinin kaplanın dişlerine takıldığını söylemesi bize kalırsa oldukça düşündürücüdür.

Oyunda, yapılan bir darbeye Shogo'nun yetkisi sona erer. Yeni yönetim oluşturan İngiliz Kommandore ve kız kardeşi Georgina şehri Shogo'dan daha acımasızca yönetir. Basho'yla olan konuşmasında Georgina Shogo'nun kenti zor kullanarak elinde tuttuğunu söyler. Georgina görüşlerini aktarmaya devam eder:

Georgina: Bu sistem tıkanıyor çünkü insanların Shogo'yu yargılamalarına izin veriyordu. Bu nedenle şiddet yerine dürüstlüğü kullanmak istiyorum. İnsanların doğuştan kötü, aç gözlü, suçlu, şiddet yanlısı ve yıkıcı olduklarını, herşeyden daha çok da bedenlerinin saklı olması gerektiğini onlara anlatmaya çalışıyorum. İnsanlar bunlara inanınca söyleneni yapıyor (Narrow Road to the Deep North, s.42).

Öte yandan oyunda daha sonra Shogo yerlilerle işbirliği yapar, yanına Kiro'yu da alarak kenti yeniden ele geçirir. İmparatorun oğlunu yetkisi açısından giderek büyüyen bir tehlike olarak görmeye devam eden Shogo, çocuğun eğitildiği okula gelerek Georgina'dan onu göstermesini ister. Bu isteği geri çeviren Georgina imparatorun oğlunu sadece Basho'nun tanıdığını söyler. Shogo ile Georgina arasında şu konuşmalar geçer:

Shogo: Hangisi imparatorun oğlu?

Georgina: Ben bilmiyorum, yalnız Basho biliyor.

Shogo: Bilmen gerekir, bu çocuklar sana emanet.

Georgina: Hiçbir şey bilmiyorum.

Shogo: (Çocukların yanına gider) Hanginiz imparatorun oğlusunuz? Hanginiz en güçlü? Hanginiz lider? (Narrow Road to the Deep North, s. 50).

Aradığı yanıtı bulamayan Shogo, verdiği kararlar ne kadar acımasız olduğunu gösterir ve oyunun en kanlı sahnesine yol açar.

Shogo: Peki o zaman. İmparatorun oğlu kim ben de bilmiyorum.

Öyleyse öldürün hepsini.

Georgina. Burada yok, kardeşim onu aldı götürdü. Gittiler.

Shogo: Yalancı!

Georgina: Hayır.

Shogo: Öldürün hepsini, öldürün, öldürün (Narrow Road to the Deep North, s.51),

Shogo'nun imparatorun oğlunun hangisi olduğunu bilmediği için tüm çocukları öldürmesi oldukça düşündürücüdür. Bu noktada Bond, dine de karşı çıkar ve insanların din adına baskı ve şiddet dolu bir ortamla yüzyüze bırakıldıklarını belirtir. Bond'a göre din, zehirli bir toprağa benzer ve bu toprak üzerinde hastalıklı ve yıkıcı tohumlar yeşerir (Coult, 1977, s.26).

Öte yandan Shogo'nun devrilmesi için Basho, İngiliz Kommandore ile işbirliği yapar. Shogo ikinci kez devrilir. Yeni kurulan yönetimde öldürülen çocukların etkisinden kurtulamayan ve zihinsel dengesini yitiren Georgina'nın yerine Basho başbakan olur. Yeni yönetim Shogo'yu yargılayarak idam eder. Yargılanması sırasında Basho, Shogo'nun ırmağın kıyısına bırakılan çocuk olduğunu anlar. Bu durumu itiraf etmesi Basho'dan beklenmeyen bir tavidir. Basho, bebeği gördüğünü ama onu alıp ırmağın kıyısında bıraktığını açıklar ve kendini haklı gösterecek neden bulmakta da gecikmez:

Basho: Gözlerinin içine baksaydım, kötülüğü görür, onu suya atar ve ellerimle boğardım. Ben bir ozanım ve bunu da anlardım.

(Narrow Road to the Deep North , s.56).

Oyunun sonunda Kiro, Shogo'nun gözlerinin önünde idam edilmesini içine sindiremez ve harakiri yapar. Shogo ne kadar acımasız olursa olsun özünde iyi bir insandır ve Kiro'yla anlamlı iletişim kurabilen tek kişidir. Kiro intihar etmeye hazırlanırken ırmakta boğulmak üzere olan bir adamın yardım çığlıkları duyulur ama Kiro bu sese aldırılmaz ve eylemini gerçekleştirir. Kendi çabasıyla kurtulmayı başaran adam nehirden çıktığında çırılçıplaktır. Bu biçimiyle yozlaşmamış, saf insanı simgelediğini düşündüğümüz adam için Richard Scharine şu yorumu getirir:

“...İnsan, dünyaya ilk geldiğinde çırılçıplaktır. Bu da yeni bir yaşama başlangıçtır” (Schaine, 1976, s.153).

Richard Scharine'in bu yorumu insanın doğuştan suçsuz ve saf olduğuna, toplumun onu baskı ve şiddet eylemleriyle yıldırıldığına, çocuklarına gereken ilgi

ve sevgiyi göstermeyerek onları özlerinden uzaklaştırdığına inanan Bond'un düşüncelerini destekler niteliktedir.

Narrow Road to the Deep North'da Shogo toplumsal koşulların ürettiği bir zorba olarak görülebilir. Shogo'nun ailesinin eğitimsiz ve yoksul oluşu onun bir çocuk olarak gereksinim duyduğu değerlerden uzak büyümesine yol açarak ölümüne giden süreci başlatmıştır. Shogo, anne ve baba özleminin neden olduğu karmaşa ve boşluk duygusunu içinden söküp atmak için (Coult, 1977, s.26) bir kent kurar. Bu kenti insanlara baskı ve şiddet uygulayarak yönetir. Öte yandan, bir bebek olarak Shogo'nun önce ailesi ardından da Basho tarafından değersiz bir nesne olarak görülüşü onu büyüdüğünde kaçınılmaz olarak şiddet eylemlerine karışan biri durumuna getirmiştir.

Oyunda Kiro, aydınlanmak ve öğrenmek için çaba gösteren tek karakterdir. Bond'un oyunlarında kendini toplumsal kirlenmeden uzak tutmaya çalışan ve anlamlı bir şeyler yapabilmek adına uğraş veren bu tür karakterler her zaman vardır. Yaşamın anlamını bulmaya çalışan Kiro bu süreç içinde kendini toplumsal çatışmaların uzağında tutmaya çalışır. Ne var ki arayışları sonucunda gelecek için bir umut ışığı göremeyen Kiro harakiri yapar. İntihar etmeye hazırlanırken nehirde boğulmak üzere olan bir adama yardım etmeyerek kendini Basho'yla aynı düzeye düşürür. Öte yandan bu olay, ölümün en güzel çözüm olması biçiminde de yorumlanabilir.

Rönesansla kıvılcımlanan, Aydınlanma düşüncesiyle alevlenen insanı ve insan aklını ön plana alan bilimsel gelişmeler insan-doğa ikilemine değişik yaklaşımları birlikte getirmiştir. Doğayı denetim altına alabileceğini düşünen insan bilinci kendini daha özgür duyumsamış ve bu yolda olağanüstü atılımlar yapmıştır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna dolayısıyla feodal yapıdan kapitalist yapıya geçen insanoğlu bu süreçte kendini yeni ikilemlerin içinde bulur. Sermaye ve emek gibi çelişkili çıkarların bir arada bulunduğu kapitalist toplumun bireyleri ekonomik çıkmaza sürüklenmiştir. Gelir dağılımındaki dengesizlik, artan yoksulluk ve bunların sonucunda ortaya çıkan şiddet bireyi toplum içinde silikleştirmiş ve onun kişiliğinin bozulmasına yol açmıştır. Bond bu süreçle ilgili şu yorumu getirir:

“Yaşadığımız tüketim toplumu ancak bireylerin para canlısı, gösteriş budalası, açgözlü, savurgan, bencil ve insanlıktan payına düşeni almamış olmalarıyla ayakta kalabilir”(Bond, Bingo, s.10).

Kapitalist sistem insana bir yanda tek başına ayakta kalmasının olası olduğunu; birey özgürlüğünün önemini vurgularken öte yandan da kendi çizdiği sınırların dışına çıkmaması için gerekli gördüğü tüm önlemleri alır. Sonsuz özgürlük yanılması içinde insanlar arası ilişkileri belirleyen ve başkaları tarafından dayatılan değerler, başkalarınca belirlenen yaşam biçimini seçimleri vardır (Salta, s.41). Bu sistemin oluşturduğu çelişkiler ve sosyo-ekonomik sorunlar kendini sanatçı olarak tanımlayan herkesin eleştiri oklarını

yönlendirmesinin gerekli olduğunu düşündüğümüz bir noktadır. İşte Bond, tam bu noktada sanatını toplumun çıkarları için kullanmaktan çekinmez ve bu tavrıyla sanatçının yaşamı, düşünceleri ve eylemleri arasında tutarlılık olması gerektiğine işaret eder. Yazara göre sanatçının işlevi toplumsal sorunları irdelemek ve çözüm arayışlarına girmektir. Bir yazar için toplumsal yükümlülüklerin her şeyden önce geldiğini düşünen Bond, toplumdan kopuk sanatsal ülküsellikler ve bencillik, başkaları için başını derde sokmamak kaygısıyla yaptığı kaçışlar nedeniyle oyunun ozanı Basho'yu yerer. Gerçek acıları yaşayan insanları yok sayarak tarihsel sorumluluğunun uzağında kalan Basho günü kurtarmaya çalışarak kişisel kaygılarla hareket eder. Toplumsal yanlışı görmek ve onun üzerine eğilip düzeltmek yerine olduğu gibi kabullenen, bir çözüm aramayan Basho sıradan insanın tavrıyla hareket etmekte ve üstelik bu tavrına neden olarak da yine sanatı göstermektedir. Kuzeye gitmenin ölümüne terk edilmiş bir çocuğu kurtarmaktan daha önemli olduğunu düşünen Basho, soyut bir ülküsellik yaşamayı yeğler. Sanatçı kimliğini insanların yararına kullanmaktan uzak görünen Basho'yu Bond, oyunun kötü karakteri olarak betimlerken bir yandan da aydının takınması gereken tavrı öte yandan da toplumsal olmayan sanatın anlamlı olamayacağını belirtir. Bond'a göre sanat düşsel bir dünyayı bilincinde canlandıran ya da bunu canlandırma yetisine sahip günümüz insanını gösterir ve o dünyayı yaratmak için gerekli olan istek, olasılık ve davranışı yansıtır. Bu görüşün ve eylemin karşısında yer alan Basho gibi sanatçıları eleştirirken günümüz uyumsuz tiyatrosunun çözsüz sinikliğiyle koşutluk kurar (Salta, s.49).

Bu konuyla ilgili Bond şu düşünceleri dile getirir:

'Günü yaşamaya yeten ve geleceği hazırlayan yeni bir insan bilinçliliği yaratılmadıkça insan bilinci tepkisel olacaktır. O zaman tavrılarda, örgütlenmede, görüntüde geçmişe dönme özlemi oluşur, bu da toplumsal kurumlara saygınlık ve yetki kazandırır...Geçmişteki görüntüye, yönetime ve tavrılara dayanan bir insan bilinci yaratmaya çalışan toplum, bireylerinde saldırganlık ve şiddetle sonuçlanan krizlere neden olur. Bireyler ise ya herhangi bir tutsak gibi bu duruma karşı çıkar ya da tüm yeniliklere kapalı sistemin gerçekleştirdiği insanlık dışı uygulamalara karşı çıkamayacak kadar tehlikeli boyutlarda kayıtsızlaşır ya da zorba bir uygulayıcı olur. Egemen sınıf doğuştan suçlu olma ya da insanın doğasında olduğu varsayılan saldırganlık gibi güçleri sürekli kıskırtıp öğreterek insanlığın karanlıkta kalmasına yol açar. (Bond, The Bundle, s.9-10)

Duyarlı bir sanatçının yapması gerekenleri yerine getirmeyen Basho, haksızlığa, acımasızlığa, ikiyüzlülüğe karşı durmaz ve sanatını salt yaşamını sürdürmek gibi ucuz bir kaygıyla kullanır. Bond her ne kadar insanca erekler

uğruna yapılmayan sanatı eleştirse de hiçbir zaman karamsar bir bakış ağısı izmez ve insana ve onun geleceğine ilişkin umudunu korur.

Abstract: As one of the contemporary British playwrights, Edward Bond can be seen as a peaceful playwright. In his plays he especially stresses on the negative effects of the social processes on human beings. He believes that the individual can, by no means, be outside of the political arena. The artist, as an intellectual, is believed to have great contribution to the social development. Although Bond has severe criticism towards art, artist and society, he is an optimistic playwright.

Key Words: Art, Intellectual, Artist, Pessimistic, Playwright

Kaynaka

- Bond, Edward. (1968) **Narrow Road To The Deep North**, Methuen, London.
----- (1974) **Bingo**. Eyre Methuen, Norfolk.
----- (1978) **The Bundle**, Methuen, London.
Coul, Tony. (1977) **The Plays Of Edward Bond**, Methuen, London.
Hirst, David,L. (1958) **Edward Bond**. Mc.Millan Publishers Ltd. London.
Innes, Christopher. (1982). ‘ The Political Spectrum Of Edward Bond. From Rationalism To Rhapsody’. **Modern Drama**, 25, No:2(June9) 189-206
Lappin, Lou. (1987). **The Art And Politics Of Edward Bond**. New York: Peter Lang Publishing, Inc.
Saıd, Edward. (1994). **Entelektüel**,ev. Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
Salta Zehra Handan. (1996). **ađdař Tiyatroda Aydın Sorunu**. T.C.İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tiyatro Bölümü, Dramaturji Ve Tiyatro Eleřtirmenliđi Anabilim Dalı.(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
Scharne, Richard .(1976). **The Plays Of Edward Bond**. Bucknell University Presses, London: Associated University Press.
Spencer, Jenny,S. (1992). **Dramatic Strategies İn The Plays Of Edward Bond**. Cambridge University Press.
Trussler, Simon. (1976). **Edward Bond**. Harlow: Longman for British Council.